

Морозенко В. М.
магістрант ФММ
ORCID: 0000-0003-1738-1260;
Кузнєцова К. О.
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту підприємств
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0003-0162-1071

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ НАПРЯМІВ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА

В сучасних умовах господарювання диверсифікація в діяльності підприємства відіграє визначальну роль, зокрема і при здійсненні міжнародної діяльності, оскільки вона визначає забезпечення належного рівня конкурентоспроможності, фінансової стійкості підприємств та отримання ним прибутку.

Диверсифікація – це створення багатопрофільного виробництва чи портфеля цінних паперів з метою зменшення ризиків і підвищення ефективності господарюючих суб'єктів, в той час як диверсифікація виробництва – це одночасний розвиток багатьох не пов'язаних один із одним видів виробництва, розширення асортименту виробів [1]. Дана стратегія може застосовуватися як на макро- (розвиток пріоритетних галузей вітчизняної економіки за рахунок вкладення державних інвестицій або стимулювання приватного капіталу для підсилення національної економіки), так і на мікрорівні (паралельний розвиток непов'язаних між собою виробництв на одному підприємстві).

Теоретичне підґрунтя диверсифікації на мікрорівні виокремлює:

- горизонтальну диверсифікацію - розширення власного асортименту продукції принципово новими виробами, які можуть створити зацікавленість існуючих споживачів підприємства; передбачає освоєння нових ринків та сфер бізнесу;

- вертикальну (концентричну) диверсифікацію – виробництво товарів, які за технологією та за маркетингом, пов'язані з вже існуючими товарами підприємства;

- конгломератну диверсифікацію – розширення асортименту підприємства виробами, які непов'язані ні з технологіями, які застосовуються, ні з ринками, на яких вже працює підприємство, ні з існуючими потребами її споживачів; потребує більших фінансових затрат і може застосовуватися, як правило, великими прибутковими підприємствами [1].

За рахунок застосування стратегій диверсифікації бізнесу підприємства, що займають свою вузькоспеціалізовану нішу на ринку, перетворюються у багатогалузеві комплекси та в процесі свого розвитку можуть уникати фінансової залежності від особливостей циклічного розвитку однієї галузі виробництва. Така стратегія широко застосовується і в міжнародній діяльності - диверсифікація експорту як розширення товарної номенклатури у зовнішньоекономічних зв'язках, що пов'язане з удосконаленням товарної структури експорту [1]. Крім того, нестабільне бізнес-середовищем, яке з розвитком нових технологій, цифровізації та модернізації вимагає все більшої адаптивності та швидкої реакції або наявності запасних варіантів. Таким чином, кожному підприємцю необхідно шукати альтернативні варіанти отримання прибутку чи пристосовувати бізнес-модель підприємства під вимоги ринку, що є досить непростим завданням. Диверсифікаційні заходи в таких випадках значно полегшують можливість безперебійного функціонування підприємства та надають можливість підлаштовуватись під різні умови та обставини на зовнішніх ринках.

Важливість забезпечення світової продовольчої безпеки та ефективного розвитку аграрного сектору економіки, незважаючи на зміну трендів у передових галузях та технологіях, постійно зростає в сучасній світовій економічній системі. Все це створює базу для спеціалізації країн зі сприятливим природно-географічним середовищем на виробництві агропродукції. Для України сільське господарство завжди було стратегічною галуззю економіки, що пов'язано перш за все тими вихідними умовами, якими вона забезпечена для ефективного розвитку, а саме: наявність 9% світових запасів родючого чорнозему, близько 40 млн. га земельних угідь для вирощування сільськогосподарської продукції, 20% зайнятого в АПК економічно активного населення країни, створення понад 20% ВВП за рахунок АПК.

Агропромисловий комплекс України є ключовим елементом забезпечення світової продовольчої безпеки. У 2020 р. Україна знизилася обсяги експорту зерна на 12,1%, порівняно з 2019 р. (який був рекордним в історії країни) через несприятливі погодно-кліматичні умови, що склались майже по всій території країни та пандемію коронавірусу. За підсумками 2021 р. експорт зерна з України склав 51,2

млн т на суму 12,5 млрд. дол., що практично збігається з відвантаженнями у 2020 р. в натуральному вираженні, але на 31% перебільшує в грошовому вираженні. Збільшенню виручки від експорту зерна сприяв підвищувальний тренд в динаміці цін на основні зернові культури в Україні. Середні експортні ціни пропозиції на пшеницю 12,5% на майданчику FOB на кінець грудня 2021 р. в порівнянні з початком січня 2021 р. зросли на 25%, на ячмінь – на 34% і кукурудзу – на 17%. Щодо обсягів поставок, то експорт пшениці в 2021 р. склав 20,1 млн т та перевищив показник 2020 р. на 11% [2].

2022 р. приніс нові складні виклики Україні та вітчизняній агропромисловості - через агресію РФ та запроваджений воєнний стан цей рік став ще більш кризовим в експорті зернових. Блокування вітчизняних портів призвело до неможливості здійснення експорту до запровадження Чорноморської зернової угоди, яка дозволила Україні відвантажити понад 10,5 млн т зерна і знизити ціни на продовольство для споживачів в усьому світі.

Диверсифікація торговельних партнерів і експортного товарного кошика позиціонується як стратегія, яка може допомогти пом'якшити вплив рецесії в різних частинах світу. Обґрунтуванням цього є те, що торгові зв'язки між країнами поглиблюються як частина явища глобального ланцюжка створення вартості. Отже, за обставин, коли країна не є мало диверсифікованою (виробляє лише кілька груп спеціалізованих товарів, які продаються на обраних ринках), то будь-який збій на конкретному товарному ринку або спад в економіці торговельного партнера суттєво вплине на її експорт. Такий ризик може набувати форми коливань обмінного курсу певних валют, інфляційних умов у певних економіках, коли існує значний обсяг торгівлі з «уразливими» країнами. Диверсифікація як торгових партнерів, так і товарного кошика може допомогти зменшити ці ризики.

Глобальна пандемія 2020 р. та перебої у поставках товарів спровокували активізацію диверсифікації країн, підвищення взаємозамінності ресурсів з різних країн та внутрішнього виробництва. За повідомленням МВФ щодо перспектив розвитку світової економіки: «Демонтаж» глобальних виробничо-збутових ланцюжків не є відповіддю на проблему - більша їх диверсифікація підвищує стійкість». Проте диверсифікація не сильно захищає економіку, коли серйозні потрясіння стосуються всіх економік одночасно, як, наприклад, в перші чотири місяці пандемії. МВФ було встановлено, що при більшій взаємозамінності втрати ВВП у всіх країнах, крім країни-джерела, скорочуються приблизно на 4/5. Замінність в такому випадку стосується того, наскільки легко виробнику замінити ресурси від постачальника в одній країні на ресурси з іншої країни [3].

Розпочата війна РФ проти України додала ще більше випробувань міжнародній торгівлі та змусила уряди і підприємства остаточно усвідомити, що їм потрібні більш стійкі ланцюги поставок. СОТ прогнозує, що російсько-українська війна може знизити зростання світового ВВП на 0,7–1,3 процентних пункти, через що зростання світової торгівлі складе від 3,1% до 3,7% в 2022 р. [3].

Аналіз МВФ показує, що диверсифікація ланцюга поставок може значно скоротити глобальні економічні втрати після подібних потрясінь світової економіки. Проте з одного боку це має бути товарна диверсифікація, а з іншого боку – диверсифікація транспортних перевезень.

З початком російсько-української війни відбулося блокування морських портів, що призвело до зростання вартості логістики у 5-6 раз. Раніше логістичні витрати на 1 тону зерна з центрального регіону до портів Одеси становили близько 30 дол., то зараз вартість логістики до портів сусідніх країн сягає 170-180 дол. Фактично витрати на доставку в багатьох випадках становлять близько 2/3 від ціни зерна. Це робить його виробництво в Україні збитковим. Така ситуація створює значні ризики для українського агросектору. Зокрема, у 2022/2023 маркетинговому році Україні необхідно експортувати більше 70 млн т агропродукції, однак пропускна спроможність «альтернативних» логістичних шляхів (залізничний транспорт) поки досягла рівня до 3 млн т на місяць [4].

Отже, використання «класичної» стратегії диверсифікації – як ресурсів та товарів, так і способів доставки – нівелює багато ризиків здійснення міжнародної діяльності та надає можливість швидко реагувати на зміни у бізнес-середовищі.

Література:

1. Енциклопедія Сучасної України. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=24218 (дата звернення: 30.10.2022).
2. У 2021 році виручка від експорту зернових з України збільшилася на 31%. Агроновини. АПК Інформ. 2022. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/news/1525190> (дата звернення: 01.11.2022).
3. Глобальна торгівля потребує більш диверсифікованих ланцюгів поставок, щоб впоратися з майбутніми потрясіннями: МВФ. REL Investments Group. 2022. URL: https://www.relinvestmentgroup.com/ua/novosti/globalnaja-torgovlja-nuzhdaetsja-v-bolee-diversificirovannyh-cepochkah-postavok_-chto-by-spravitsja-s-budushimi-potrjasenijami-mvf.htm (дата звернення: 01.11.2022).
4. Ливч Д. Логістика "з'їдає" всі гроші аграріїв. Економічна правда. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/11/7/693517/> (дата звернення: 01.11.2022).